

következő hatásimpulzusok növelése és a hagyományos elemek helyébe kerülő új konstrukciós megoldások nélkül.

Nemcsak regénykonstrukciós botlás, hanem a belső egyensúly felborulását eredményezi az a helyzet is, amelybe Balázs főhősét helyezi: a vezérkari tisztek személyes soffőrjeként olyan információkat szerez, amelyek által eleve kibillen a semmiről sem tudó, az eseményekkel tudatlanul együtt sodródó tömegből. A regény mindvégig álcázza Batárnak ezt az előnyös helyzetét, s éppen azáltal kerül ellentmondásba önmagával, hogy kitart Batár semmiről semmit sem tudó nézőpontja mellett, holott a tisztek egymás közötti tárgyalásai által egy széles új információs medret vezet be. Batár ettől fogva nemcsak passzív tanú, hanem a legtitkosabb beszélgetések, a partizánokkal folyó egyezkedések közvetlen részese, tudója.

A belső következetlenségek és ellentmondások felismerése után, még érthetetlenebbnek látjuk a Balázs-kritika elfogultságát, amely Móricz, Hemingway, Sarkadi, Fejes, Kafka az új latin-amerikai próza folytatóját ünnepli Balázsban. E névsor, e hagyomány-köteg egyenes folytatójának lenni a világirodalomban mindeddig ismeretlen bravúr volna. Minthogy bravúr lenne a kritikákban előforduló minősítések, „líraiság” és „tárgyilagosság”, „realizmus” és „szimbolizmus”, „intellektualizmus” és „megújuló népiesség” szintetizálójának is lenni. Ha csak egy fokkai lenne mértéktartóbb és objektívebb a kritikai visszhang, talán hozzájárulhatna ahhoz, hogy a szaporodó regények ellenére is fiatal, vitathatatlanul tehetséges Balázs József prózairói alkotómunkája elmélyüljön, mert a megállapítás, hogy „életműve a magyar próza egészére hatással lehet”, csupán a fiatal írónak kijáró (nem feltétlenül szükséges) előlegezett kritikusi bizalom kérdése, de hogy valóban *hatással legyen*, ehhez még jó néhány alapvető dolgot le kell tisztáznia.

THOMKA Beáta

HÉTKÖZNAPI EMBEREKRŐL — HÉTKÖZNAPIAN

Csörsz István: *Ördögűzés*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1977

Csörsz István nevével egy kétségtelenül nem akármilyen könyv, a *Sírig tartsd a pojád* című dokumentumregény kapcsán volt alkalmunk megismerkedni. Második könyvéről, *Ördögűzés* című elbeszéléskötetéről szólva viszont akarva, nem akarva arra kell emlékeztetni, hogy a szerző dokumentumregénye annak idején, azzal, hogy társadalmon kívüli, bűnözés szélére szorult, jobb híján „hippi”-ként megjelölhető fiatalok világába nyújtott betekintést, már szinte eleve biztosította a vonzerőt, az

érdekességet. Jelen kötetének szereplői ezzel szemben többnyire „normális” emberek, többé-kevésbé beépült téglái a társadalomnak, kispolgárok vagy kispolgári mentalitású munkások, „legjobb esetben” lumpenproletárok, végső fokon olyan figurák tehát, akikről lényegeset, érdekeseget vagy éppen újat mondani aligha lehet könnyű feladat bármely író számára. Különösen, ha e hétköznapi emberek hétköznapjait kívánja megeleveníteni, úgy, ahogyan azt Csörsz ezúttal teszi. Minden bizonnyal szándékoltan és tudatosan, egy dologgal azonban alighanem mégse számolva: ilyen „kétszeres” hétköznapiság esetén a megoldások hétköznapiságát már okvetlenül kerülni kell, nehogy a hétköznapiság végül is „háromszoros” legyen.

Nem mintha Csörsznek nem lenne meghatározott szemléletmódja, vagy akár a kötetében szereplő írásokat egybefogó koncepciója is: „Az bánt a legjobban, ha látom, hogy valaki nem akar változtatni a sorsán. Ha egész héten nem találok erre példát, de szombaton találok, akkor a következő héten biztosan a szombatról írok. A legtöbb embert meg kellene győzni arról, hogy a bűn, amit önmagával szemben elkövet, nem magántulajdona” — áll ugyanis könyvének fűszövegében. A kötetbe foglalt írások elolvastával pedig el kell ismernünk, hogy, témáikat tekintve legalábbis, lényegükben valamennyien megfelelnek ennek a koncepciónak. Csörsz szereplői mindannyian tehetetlenül vergődő kisemberek, környezetük vagy környezetük által formált személyiségük tehetetlenségi nyomtatékának rabjai és áldozatai, többségükben még a sorsukon való változtatás szükségességének felismeréséig sem jutnak el, nemhogy magáig a változtatásig. Jól példázhatják ezt a kötet állóképszerű, nemegyszer csak a szituációt felvillantó rövidebb lélegzetű írásai is. Akár mindjárt a sorrendben első novella, a Ma nem lesz eső, amelynek visszaeső alkoholista figurája makacsul és tehetetlenül egyre csak különváltan élő felesége és annak „pasasa” felbukkanását lesi, jól tudva, hogy ezzel csak tulajdon helyzetét nehezíti meg, s lényegében ugyanezt a képletet találjuk a könyv másik „válási novellájában”, a Farb Winchester az utószezonban címűben is. Vagy hogy még mindig e témánál maradjunk, ugyanez a tehetetlenség jut kifejezésre a harmadik ilyen tárgyú írás, A másik szoba esetében is, ahol András mintegy „cselekvés helyett” teszi tönkre jobb sorsra érdemes módszerességgel lakásának berendezését, s bántja meg kíméletlen kiszámítottsággal váratlanul betoppanó feleségét, akivel sem együtt élni nem képes többé, sem pedig végleg belenyugodni a tőle való elszakadásba. Érdekesebb, már-már eredetibb formában mutatkozik meg ez a fajta változtatni nem tudás az Október végén című írásban, amelyben Tamási, mivel felesége mellett nagyarányú őszi befőzésekhez szokott, azokat az asszony halála után is rendületlenül továbbfolytatja, annak ellenére, hogy a felhalmozott befőttkészletet képtelen elfogyasztani, sőt a tágasabb éléskamra kedvéért még egy különben nem túl előnyös lakáscserére is rászánja magát. Alapjában véve ugyanerre a képre buk-

kanunk a hosszabb lélegzetű, elbeszélés-, illetve kisregényszerű írásokban is. Ezek egy része egyébként inkább csak hosszabbra nyújtott és részletezőbb állókép, hasonlatos a rövidebbekhez, éppen csak gazdagabb „tünetkészlettel”, amiért is amazokhoz képest inkább csak mennyiségi többletet jelent. Ellentétben az olyan írásokkal, amelyekben a változatlan-ságban való megragadtságot, a lelki helyhez kötöttséget már nem csupán mint állapotot láthatjuk, hanem kialakulásából is érzékelhetünk valamit, mintegy a „tehetetlenülés” folyamatát követhetjük nyomon. Ilyennek számít a Jobbról a nap, ahol egy rokkant állatorvos és agglegény életének egy hosszabb szakaszát ismerhetjük meg, s ezen belül is nem utolsó-sorban azt, miképpen szenved hajótörést Szalay reményteljesen indult együttélési kísérlete tulajdon beidegződöttségein és rigolyáin, végső fokon alkalmazkodásra való képtelenségén. S még inkább ilyen A motor, e mindössze tizenegy írást magában foglaló kis kötet legterjedelmesebb darabja, egyúttal pedig vitathatatlanul legigényesebb vállalkozása. Főszereplőjét, Szászt, a segéd munkást kezdetben amolyan „háborús hiénának” ismerhetjük meg, akit a körülötte dúló pusztító háborúból mind-össze a zsákmány érdekkel, feleségével együtt fáradtságot nem ismerve gyűjtögeti az elpusztult járművek és fegyverek használható részeit, későbbi értékesítésük reményében nem riad vissza még az elesett katonák táskáinak és egyéb tárgyainak összeszedésétől sem, s e „munka” végzése közben még a környékbeli ütközet elhúzódtását se bánná különösebben. Ekképpen szerzett „vagyonának” jelentős részét azonban egy rég áhított és viszonylag épségben maradt német katonai motorkerékpárra áldozza, melynek birtokában aztán hosszú időre ő lesz az utca „első embere”, amíg csak egy régi esztergapad tulajdonosában gyűlöletes vetélytársra nem lel, úgyhogy furcsán groteszk tragédiája végül is „primhegedűsi” szerepének elvesztéséből fakad. Ekkor azonban már szánandó és esendő, korábbi, akár aljasnak is minősíthető megnyilatkozásai ellenére, jobb sorsra érdemes emberként búcsúzunk tőle. Kétségtelenül a szerző gondos és körültekintő ábrázolókézségének köszönhetően.

Más kérdés, hogy az itt vagy a kötet bármely más írásában élénk táruló kép, akármilyen valószerűen hasson, egyúttal valahogy érdek-telen is. Annak következtében, hogy amit Csörsz itt a maga figuráiról elmond nekünk, annyira magától értetődő, szinte közismert, hogy soha nem lepődünk meg, ellenállás nélkül rábólintunk az olvasottakra, s vesz-szük tudomásul azokat. Amiért is, bár igazán nem állíthatjuk, hogy Csörsz túl sokat magyarázna vagy elemezne, az ábrázolt világ szürke-sége és „normálissága” folytán fantáziánk felszítatlan marad, nemigen érzünk indíttatást az olvasottak továbbgondolására, sőt gyakran úgy tű-nik, számtalanszor olvastunk már hasonló történeteket. Éppen ezért nem-egyszer úgy érezzük, írás közben maga az író is tisztában volt vele, hogy mondandója nem tartalmaz semmi rendkívülit, s így nincs is szüksége olvasójának meggyőzésére. Úgy tetszik azonban, ezt illetőleg mégis

tévedett, mert ha pusztán a „tények” elhitése szempontjából nem is kellett meggyőzőnek lennie, érdeklődésünk ébren tartásához mindenképpen több színre, egyéni meglátásra, legfőképpen pedig a nyelvi eszközök gazdagabb kelléktárára lett volna szükség, mint amennyivel konvencionálisnak tetsző szótárának és zökkenésmentes monotóniával egymás után sorakozó rövid mondatainak tanúságtétele szerint rendelkezik. Vagy esetleg amennyit netán mégis meglévő készletéből itt egyáltalán felhasználni kívánt, tekintve, hogy valószínűleg tudatosan igyekezett élni a „szürkével szürkére” módszerével, amely, különösen, ha „szürke dolgokról” is esik szó, akkor bizonyulhat csak „kifizetődőnek”, ha olyan szinten valósul meg, hogy szenvtelenségével, precizitásával mintegy a tárgyilagosság és tárgyszerűség szuggesztivitását eredményezi. Ilyenfajta kiteljesedés és minden más ezt valamennyire is pótolni tudó színezőeszköz nélkül ugyanis Csörsz figurái hitelesek lesznek ugyan, de egyúttal vértelenek is maradnak, a szerző világa nem kel életre igazán. Novelláiról és elbeszéléseiről ilyenformán mindössze olyasmit állapíthatunk meg, hogy „egészen jók”, „korrektek”, „szolidak”, becsületes írói munka termékei, valamennyire is lenyűgözni azonban képtelenek bennünket. Végso fokon tehát nem képesek fontossá, jelentőssé, akár a szó „csendes” értelmében is drámaivá emelni a hétköznapokat, nem csupán tárgyak tekintetében, hanem művészi értelemben vett súlyuk szerint is hétköznapiak. Ezért nem gazdagodhatunk általuk különösebben, ezért nem érezzük úgy, hogy elolvasásuk után többet tudunk emberről, lélekről, társadalomról.

VARGA Zoltán

SIKERÜLETLEN ÖNKERESÉSEK

Császár István: *En voltam az*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977

„Tisztában vagyok azzal, hogy elképzelhetetlen felelősség hárul rám, amikor egy olyan helyre jelölt ki a sors, amelyre én magamat késznek, gyakorlottnak nem találom...” — mondja Császár egyik novellahőse, és ezzel a kötet valamennyi írásának a hétköznapok megváltoztatására és a hősök kiteljesedésére ösztökélő vezérfonalát jelöli meg.

Császár hősei a valóság perifériáin sodródó csavargók, akik, miközben helyet keresnek a világban, rádöbbennek életük kisszerűségére, tartalmatlanságára. És bár tagadják létük szűkre szabott kereteit, ezt olyan különcködő és szélsőséges magatartással teszik, hogy maguknak sem tudják tagadásukat megmagyarázni, még kevésbé érvényessé tenni. „Rájöttem — mondja egyikük —, hogy az emberek szinte sohasem tudják igazán meg-